

Derleme Makale/Rewiev Article

**DEMOKRASİ ANLAYIŞINDA YENİ BİR YAKLAŞIM:
MÜZAKERECİ DEMOKRASİ**

A NEW APPROACH TO DEMOCRACY: DELIBERATIVE DEMOCRACY

Rıfat KARAKOÇ*, Miray ÖZDEN**

*Geliş Tarihi: 25.04.2020
(Received)*

*Kabul Tarihi: 29.05.2020
(Accepted)*

ÖZ: En basit ve genel tanımıyla; halkın kendi kendini yönetmesi olarak tanımlayabildiğimiz demokrasi, tarihsel süreç içerisinde farklı toplumlarda farklı şekillerde uygulanagelmıştır. Günümüzde uygulanan ve geniş ölçekli kabul görmüş olan liberal temsili demokrasi modeli ise birçok açıdan yetersiz bulunmakta ve eleştirilmektedir. Bu eleştiriler aynı zamanda liberal temsili demokrasiye farklı alternatifler geliştirilmesi çalışmalarını da içermektedir. Özellikle kentsel nüfusun artması ile birlikte, kentlerin siyaset açısından cazibe merkezleri haline dönüşmesi, etkinlik ve verimlilik kavramlarının demokratik ilkeler temelinde tekrar gözden geçirilmesi gerekliliğini de doğurmuştur. Bu çerçevede ortaya konulan ve oldukça da tevaccüh gören yeni demokrasi modelleri, vatandaşların karar alma süreçlerinde daha aktif olabilmeye isteğini karşılama ihtiyacı üzerinden daha kapsayıcı uygulamalar etrafında şekillenerek katılım ve müzakere kavramları üzerinden yeniden yorumlanmaya başlanmıştır. Müzakereci demokrasi yaklaşımı da, klasik demokrasi modellerinin eleştirildiği hususlara alternatif olarak modern dönem demokrasi anlayışı üzerinden şekillenmiş bir yaklaşım olması sebebiyle dikkat çekmektedir. Bu amaçla çalışmada, klasik demokrasi anlayışının eleştirilen hususları üzerinden değerlendirilme yapılarak, müzakereci demokrasinin temel varsayımları açıklanmaya çalışılacaktır. Bununla birlikte tarihsel ve teorik köken olarak demokrasinin gelişimi, liberal temsili demokrasinin özellikleri ve eleştirilen yönleri de tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, müzakere, müzakereci demokrasi, liberal demokrasi

ABSTRACT: In general definition; Democracy, which we can define as the self-government of the people, has been applied in different ways in different societies within the historical process. The liberal model of democracy, which is applied today and widely accepted, has been found insufficient and criticized in many respects. These criticisms also include efforts to develop different alternatives to liberal representative democracy. Especially with the increase of the urban population, the transformation of cities into centers of politics and the necessity of reviewing the concepts of effectiveness and efficiency on the basis of democratic principles also required. The new models of democracy, introduced in this framework, have been re-interpreted through the concepts of

* Dr. Öğretim Üyesi, Samsun Üniversitesi, rifat.karakoc@samsun.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3942-7426.

** Dr. Öğretim Görevlisi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, mirayozden0@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7998-9699.

participation and deliberation by shaping around more inclusive practices over the need to meet citizens' desire to be more active in decision-making processes. The deliberative democracy also draws attention because it is an approach shaped through the modern era of democracy, as an alternative to the issues in which classical democracy models are criticized. For this purpose, the main assumptions of deliberative democracy will be explained by evaluating the criticized issues of classical democracy understanding. Also, the development of democracy as a historical and theoretical origin, the characteristics and criticism of liberal representative democracy will also be discussed.

Key words: democracy, deliberation, deliberative democracy, liberal democracy.

1. GİRİŞ

“En gözde kavramlar, ifadeler, en doğru bildiğimiz kabuller, dünyanın anlaşılabilirlik koşulu saydığımız hasletler gün geliyor eskimiş geliyor. Fakat bu eskimeyi ilk seferde tanyamıyoruz, dahası kedisini göstermiyor.”¹

Çağımızın sihirli sözcüğü: *Demokrasi*. Hemen herkesin gündelik yaşamında dâhi çoğu kez karşılaştığı bir kavram. Üzerinde binyıllardır düşünülen, farklı yönleri, boyutları, uygulamalarının eksiklikleri ya da faydaları ortaya konulmaya çalışılan ve en ideal biçiminin bulunmasına gayret gösterilen bir kavram. Her ne kadar bu iyi niyetli çalışmalar devam ediyorsa da, herkesin üstünde anlaşmaya varacağı bir demokrasi tanımı, türü ya da uygulaması hali hazırda ortaya konulabilmiş değildir. Kavram kim tarafından ele alınıyorsa ona göre şekillendirilmekte ve tanım yapılmaya çalışılmaktadır.

Tarihsel kökenine bakıldığında ilk olarak kullanıldığı coğrafya olan Antik Yunan'daki uygulamasından günümüze değin farklı boyut ve uygulama biçimlerinde devam eden ve –belli ki- uzun süre de devam edecek bir yönetim biçimi olarak demokrasi, en büyük değişim ve dönüşümünü yakın zamanda 1990'lı yıllarla birlikte dünyanın iki kutuplu yapısının liberal batı dünyasının üstünlüğü lehine sona erdiği dönemde yaşamıştır. Bu süreç liberalizm ile demokrasinin birlikte yükseldiği ve özellikle ve hatta ikisinin birbirlerinin ayrılmaz birer *mütemmim cüzü* oldukları inancının dünya üzerinde genel/yaygın kabul gördüğü bir durumu ortaya çıkarmıştır. 1990'lı yılların başında çok uluslu üç sosyalist devlet olan SSCB, Yugoslavya, Çekoslovakya kurucu ulusların bağımsızlıklarını ilan etmeleriyle dağılmış ve Doğu Avrupa'daki diğer sosyalist ülkelerde rejim değişikliklerine gidilmiştir. Bu gelişmelerle soğuk savaş ve iki kutuplu dünya düzeni sona ermiştir. Bütün bu gelişmeler ekonomik ve siyasi anlamda iki gelişmenin öne çıkmasına neden olmuştur: Devletçi ekonomik düzenlerden serbest

¹ Selim Karlıtekin,(2017). “Demir Kafesin Ardından Mumford’u Okumak”, *İnsanın Durumu*, Mumford, Lewis, Açılım Kitap: İstanbul.

piyasa ekonomisine geçilmesi ve sayılan ülkelerin tümünde -bu ekonomik gelişime eşlik eden- liberal temsili demokrasiye doğru bir siyasal gelişme (Sağır, 2004: 6). Bu ifadeyle birlikte net olarak şunu söyleyebiliriz ki; demokrasi ve liberalizm ilişkisi oldukça yakındır. Bunun nedeni ise her ikisinin de aynı dönemde gelişmesidir. Bu yakınlığın bir diğer önemli nedeni ise; demokraside, insanların ne istediği ve iktidarın ne yaptığının önemli olduğu ve yönetimin vatandaşların taleplerini yerine getiren bir araç olduğu, liberalizmde ise, birey olarak kişinin taleplerinin yerine getirilmesi ve bireyin düşünce ve eylem özgürlüğüne ilişkin mümkün olan en geniş alanda yeterli bir güvence sağlama arayışının bulunmasıdır (Demir, 2010: 604).

Ancak yakın zamana kadar neredeyse kutsallık atfedilen ve dünyadaki en ideal yönetim modeli olarak kabul gören demokrasinin bu liberal temsili hali ya da yaygın söyleyişle liberal temsili demokrasi, birçok yönden eleştiriye maruz kalmaktadır. Eleştirilerin içeriğine baktığımızda ilk karşımıza çıkan nokta; liberal temsili demokrasilerin gerçek birer halk yönetimi oldukları konusunda ortaya çıkmış olan şüphelerdir. Seçimler ve temsili kurumlar, yönetenler ve yönetilenler arasında rıza ve sorumluluk bağı kurma açısından olumlu bir görünüm sergilese de, bu husus söz konusu rejimleri tam anlamıyla halk yönetimleri olarak niteleyebilmemize yetmemektedir. Eleştiri olarak ortaya konan bir diğer düşünce ise; günümüz toplumlarının giderek daha karmaşık hale gelmeleri ve çoğulculaşmalarının ortaya çıkardığı demokrasi sorunlarıdır. Var olan bu eleştirilere çözüm olarak ise, temsili demokrasinin “temsiliyet” olgusunu daha işlerlikli hale getirme, kapsayıcılığın artırılarak aktif vatandaşlığın inşasının kolaylaştırılması, demokrasinin çoğulcu ve çeşitlilikler barındıran yapısının gereklerine uyarılma arayışı, sunulmaktadır (Erdoğan, 2012: 26).

Sayılan bu eleştirilerin neticesinde birçok farklı demokrasi uygulaması/modeli ortaya konulmaya çalışılmakta ve ideal bir demokrasiye ulaşılması hedeflenmektedir. Bu kapsamda yakın dönemde karşılaştığımız yeni uygulama/modellerinden biri de *müzakereci demokrasi*dir. Bu çerçevede çalışmanın temel amacı; günümüz liberal temsili demokrasi modeline alternatif olarak sunulmuş Müzakereci Demokrasi'nin incelenmesidir. Bu kapsamda Müzakereci Demokrasi'nin temel ilkeleri, temel savları, eleştirilen yönleri ayrıntılı biçimde ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bunun öncesinde demokrasinin tarihsel arka planı ele alınarak, müzakereci demokrasinin ortaya çıkmasına etki eden liberal/temsili demokrasi teorisi yöneltelen eleştiriler açısından değerlendirilecektir.

2. DEMOKRASİN TEORİK VE TARİHSEL ARKA PLANI

Günümüzde hemen herkesin her gün karşılaştığı kavramların başında şüphesiz ki demokrasi gelmektedir. Gündelik yaşamımız içinde vuku bulan bireysel ya da kolektif neredeyse her türlü eylemde, demokrasi kavramı ile karşılaşmak kaçınılmaz olmaktadır. Bu noktada kavrama yönelik algılayış ve tanımlama ile ilgili belki de yüzlerce farklı yaklaşımın bulunmasının nedeni de budur. Ancak burada farklı demokrasi tanımlarına yer vermek yerine adet olduğu üzere öncelikle etimolojik kökenine baktığımızda kavramın; etimolojik kökeninin Yunanca “demos (halk)” ve “kratos (yönetim/iktidar)” sözcüklerinin birlikte kullanılması olan “demokratia” ya dayandığı, bunun da temel anlamıyla yönetimde hükümdarların ya da soylu sınıfının değil, halkın olduğu bir siyasal düzen olduğu görülmektedir. Yani halkın iktidarı, halkın yönetimi, halkın kendi kendini yönetmesi anlamlarına gelmektedir (Giddens, 2008: 897; İba, 2008: 81; Sartori, 2014: 39).

Demokrasi tanımı, basit ve sıradan bir tanım olsa da, demokrasinin içeriği hakkında rehberlik etmekte yetersiz kalmaktadır. Bu yüzden demokrasiden ne kastettiğimiz konusunda, daha açık olmak ve daha net başlıklar ortaya koyabilmek, doğru bir tanımlama yapabilmek adına önem arz etmektedir. Çünkü tarihsel süreç içerisinde, kavramın anlamına ilişkin araştırma yapmaya başladığımızda, demokrasinin farklı biçimlerine rast gelmemiz ve farklı politik amaçları ifade için aldığı görünümüleri fark etmemiz olasıdır. Bu sebeple de demokrasinin tartışılabilir ve farklılaşabilir bir düşünce ve olgu olduğunu kabullenmek, iyi bir başlangıç yapmak için uygun olmaktadır.

Bu açıdan, “Halk iradesi”, “halkın temsilcilerinin idaresi”, “çoğunluk idaresi”, “proletarya diktatörlüğü”, “maksimum siyasal katılma”, “seçkinlerin halkoyu için yarışması”, “çok partili siyasal hayat”, “siyasal ve toplumsal çoğulculuk”, “eşit vatandaşlık hakları”, “medeni ve siyasi özgürlükler”, “özgür toplum”, “sivil toplum”, “serbest piyasa ekonomisi”, “güzel olan her şey”, demokrasi terimine atfedilen anlamların sadece küçük bir kısmını oluşturmaktadır (Beetham, 2014: 19).

Başka bir ifadeyle; demokrasi kavramı belki de sayılamayacak kadar fazla tanıma sahiptir. Bu durum ise her toplumun demokrasiyi kendi sosyo-ekonomik, politik ve hukuksal yapısı çerçevesinde farklı biçimlerde değerlendirmesinden kaynaklanmaktadır (Demir, 2010: 598).

2.1 Demokrasinin Tarihsel Kökenine Kısa Bir Bakış: Antik Yunan Demokrasisi

Demokratik yönetim biçiminin, kabile üyelerinin eşitliği, karar alma sürecine herkesin katılması gibi bazı unsurları henüz devletin ortaya çıkmadığı ilkel toplumlarda gözlenmiştir. Siyasal iktidarın tüm topluma yayıldığı ilkel

toplumda, yönetim, yöneten-yönetilen biçiminde iki kesime ayrılmamıştır. Daha sonra devletli topluma geçiş ile birlikte, yöneten-yönetilen ayrımı ortaya çıkmıştır. Bu yapı içerisinde yönetim erkini, kendi içinden çıkan küçük bir kesime devreden toplum, demokratik yönetim biçiminin de görünümünü farklılaştırmıştır. Yaklaşık 5300 yıl önce Mezopotamya’da kurulan ilk devletlerden bu yana, devletli toplumların tarihi incelendiğinde, demokratik unsurların önem taşıdığı ilk siyasal sistemlerin 2500 yıl önce eski Yunan coğrafyasında ortaya çıktığı görülür (Uygun, 2015: 73-74). Kışlalı (1995: 200) demokratik düşüncenin ilk kaynaklarının Antik Yunan’da doğmasının bir rastlantı olmadığı görüşündedir ve yukarıda da değinildiği üzere Mezopotamya’da görülen ve kısa ömürlü olan kent devleti, dağlarla bölünmüş, deniz ticaretine açık Mora yarımadasının koşullarında uzun ömürlü olurken, doğrudan demokrasiye elverişli bir ortam da yarattığını belirtmektedir.

Dar ve sınırlı bir bakış açısı ile bakıldığında; demokrasinin beşiği olarak kabul edilen Antik Yunan’da kelime anlamı olarak kullanılışının, bugünkü anlamıyla -bir anlamda- örtüştüğünü söyleyebiliriz. Antik Yunan’da “*halkın idaresi veya yönetime dâhil olması*” anlamına gelen demokrasi, günümüzde olduğu gibi, toplumda yer alan bütün insanları kapsamamaktadır. Halkın yönetime katılması, sadece özgür erkekler için geçerli olan, sınırlı bir demokrasi anlayışına karşılık gelmektedir (Topakkaya ve Özyürek Şahin, 2015: 192). Ancak daha geniş ve kapsamlı bir değerlendirmede bulunursak; “demokrasi” rejiminin kaynağı olarak Antik Yunan gösterilmesine karşın, Yunan sitelerinde karşılaşılan kamu hukuku kurumlarında bugünkü anlamıyla demokrasi ve halkın hâkimiyetine dayanan sistemlerde görülen prensip ve özelliklerin bulunmadığını çok net bir biçimde görebiliriz. Zira bugünün demokrasi anlayışının M.Ö. 5. Yüzyılda geliştirilen “demokrasi” kavramıyla çok az benzerlik taşıdığı-ki böyle bir benzerliğin olup olmadığı da şüphelidir- gerçeğine bu denli az özen gösterildiğini görmek de şaşırtıcıdır. Mevcut toplumsal, siyasi ve hukuki teşkilat, halkın hâkimiyetini, demokrasi sistemini, fertlerin eşitliğini ve yine onların hak ve hürriyetlerini gerçekleştirmekten uzak bulunmaktadır. Yunan sitelerine özgü kamu hukuku kurumlarının, iktidarın icrasını Site’nin küçük bir zümresine tahsis ettiği ve hatta bu sitelerin en demokratik olarak tanımlananlarında da durumun aynı olduğu açıktır. İktidar ve yetkiler bireylerin belirli kısmına tahsis edilmiş, Site ve Hükümet işlerine belirli bir zümrenin katılması sağlanmıştır. Yani, halkın hâkimiyetine dayanan, bireylerin çoğunluğunun Site’nin siyasi işlerine katılımını mümkün kılan bir sistem kurulamamıştır. Kurulan rejim ve sistemlerden hiçbiri halkın siyasi faaliyetlere tamamen katılımını mümkün kılamamıştır (Okandan, 1959: 223; Sartori, 2014: 340).

Örneğin; Duverger (1986: 16), beşinci yüzyıl Atina'sında 400.000 kişinin yaşadığını, bunların 40.000'inin meclise katılma hakkı olduğu ancak en kalabalık toplantılarda etkin olarak çalışmalara katılan yurttaşların sayısının 3000-4000 dolayında olduğunu belirtmiştir. Bir diğer rakamsal tahmine göre ise; Atina demokrasisinin sağlıklı işleyişi bakımından, toplam nüfustan çok yurttaş sayısının ulaştığı rakam önemlidir. Ancak bu rakamın tespiti zordur. Ayrıca savaşları ya da salgın hastalıkları izleyen dönemlerde, yurttaş sayısında büyük düşüşler olmuştur. Yine de şöyle bir hesap yapılabilir: Belirli bir dönemde Atina'nın toplam nüfusunu 300.000 kabul edersek, bundan siyasal yaşama katılım hakkı olmayan kesimleri çıkararak, yurttaş kitlesi hakkında güçlü bir tahmin yürütebiliriz. Toplam nüfustan Atina'nın 2/5'ini oluşturan 120.000 köleyi çıkardığımızda 180.000; kalan nüfusun yine yarısını oluşturan 90.000 kadını hariç tuttuğumuzda 90.000; siyasal hakları olmayan 20.000 yerleşik yabancıyı çıkardığımızda 70.000 ve 20 yaş altındaki kişileri çıkardığımızda 30.000 sayısına ulaşabiliriz. Böylece yurttaş sayısı, toplam nüfusun yaklaşık onda birine denk gelmektedir (Uygun, 2015: 91). Sartori (2014: 45) de, *Ekklesia*'da toplanan Atinalı yurttaşların sayısının genellikle 2000-3000 arasında değiştiğini en çok da 5000'i bulduğunu belirtmiştir.

Bu durum ile ilgili farklı bir yaklaşım ise dikkat çekicidir. Şöyle ki; Atina'daki ekonomik yaşam, yoğun olarak kölelerin emeğine dayanmaktaydı. Kölelerin varlığı, yurttaşların siyasal sorunlarla ve bunun yanında güzel sanatlarla ilgilenmeleri için gerekli olan boş zamanı sağlamaktaydı. Nasıl ki bugün birçok kişiye yetecek kadar üretim yapan makinalar olmadan çoğulcu bir demokrasinin varlığı düşünülemezse, köleler olmadan da Antik Yunan demokrasisi var olamazdı. Zira Atina demokrasisinin en görkemli döneminde siyasal haklara sahip her yurttaşa ortalama 1,5 köle düşmekteydi. Yani her üç kölenin varlığı iki yurttaşın devlet yönetimine doğrudan katılmasına olanak veriyordu (Kışlalı, 1984: 66). Başka bir ifadeyle *Polis* 'in yarışmacı politik alanının, bazı grupları –kadınlar, köleler, yabancılar ve orada sürekli yaşamayan herkes- dışlamasına ve dışlananların emeğiyle zorunlu ihtiyaçların sağlanarak küçük bir azınlığın politika yapacak boş zamana ve olanaklara sahip kılınmasına imkân vermektedir (Benhabib, 1997'akt: Berktaş, 2016: 61).

Belirtilen bu hususlardan sonra çağdaş demokratik bir bakış açısı ile ele alındığında göze çarpan en önemli eksiklik; modern demokraside zaman içinde oluşmuş olan “kapsayıcılık” özelliğinin var olmaması, aksine Antik Yunan demokrasisinin büyük ölçüde “dışlayıcı” bir özellik taşıdığıdır (Dahl, 1993: 26). Sayılan bu özellikleriyle birlikte özetlemek gerekirse; Antik Yunan demokrasisi doğrudan bir azınlık demokrasidir. Çünkü Antik Yunan'da toplumu oluşturan bireylerin ancak onda biri yönetime katılma hakkına sahiptir. Fakat aynı zamanda

da yönetime katılanların, bu işlevi temsilcileri aracılığıyla değil de, bizzat yerine getirdikleri için, temsilci niteliğindeki kişiler de kurayla ve sırayla saptandığı için, doğrudan bir demokrasidir (Kışlalı, 1984: 68).

Görüldüğü üzere Atina demokrasisi bugünkü manasıyla esasen demokratik ilke ve prensiplerin uygulanmadığı, eşitlik, özgürlük, katılım gibi temel ilkelerin var olmadığı bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlarla birlikte Atina demokrasisinin kusurları şu şekilde özetlenebilir (Yayla, 2015: 146-147):

- *Vatandaşlık hakkı*, “vatandaş” anne-babadan doğmakla ve erkeklere mahsus bir haktır. Yani kadınlar, köleler ve yabancılar vatandaş olarak kabul edilmemektedir. Kadınların erkeklerle eşitliği söz konusu olmamakla birlikte kamusal konularda hiçbir rolleri yoktur. Kölelerin ekonomik istismarı ise “vatandaşlara” siyaset için gerekli zamanı sağlamıştır.

- *Katılım*, Atinalıların istediği kadar yüksek değildi ve katılımcılara ücret ödenmesine karşın çoğu vatandaş toplantılara katılmamaktaydı.

- Atina demokrasisi *hantal ve pahalı bir yönetim aygıtı* oluşturmuştur. Toplumun küçüklüğü dikkate alındığında nispi maliyet oldukça yüksektir.

- *Kendi kendini yönetme ilkesi* her zaman kesin ve istikrarlı politikalara vücut vermemiştir. Daimi bürokrasinin yokluğu etkin olmayan bir devlete ve Atina Cumhuriyeti'nin savaşta yenilmesinden sonra çökmesine yol açmıştır.

3. LİBERAL TEMSİLİ DEMOKRASİ: ÖZELLİKLERİ- ELEŞTİRİLEN YÖNLERİ

Demokrasi, modern devlet düzeninde, devletin örgütlenme ve işleyiş tarzını meşru bir temel (anayasal düzen) üzerinde şekillendiren temel yönetim biçimidir (Köker, 2006: 199). Demokrasi ise en yalın haliyle “*bir hükümetten kan dökmeden bir seçim aracılığıyla kurtulmanın mümkün olduğu devlet biçimidir.*”² (Popper, 2015: 164). Gerçekten de Popper’in yaptığı bu tanım oldukça basit ve anlaşılır bir şekildedir. Ancak gerçek demokrasilerin iktidar değişimlerini kan dökmeden gerçekleştirilebilmesini sağlamaktan, çok daha ileri ilke ve teamüllere ihtiyacı olduğu da açıktır.

Bununla birlikte değindiğimiz gibi demokrasinin farklı uygulama ve içerik özellikleri bakımından oldukça farklılıklar bulunan pek çok tipi de mevcuttur. Bunların farklı uygulamaları, aynı şekilde çeşitlilik gösteren pek çok etki

² Popper (2015: 177-178); *hükümetlerin kan dökmeden düşürülerek, yeni bir hükümetin dizginleri ele geçirmesinin mümkün olmasını, demokratik bir yönetim biçiminin en önemli özelliği olarak kabul etmektedir.*

yaratmaktadır. Bu nedenle demokrasinin aldığı kendine özgü hal, hem bir ülkenin sosyo-ekonomik şartlarına, hem de yerleşik devlet yapısı ve siyasi uygulamalarına bağlıdır. Günümüzde genel kabul gören demokratik yönetim biçiminin bu denli itibar kazanması oldukça uzun yıllar almıştır (Demir, 2010: 598).

Yaşanan bu süreç neticesinde demokratik yönetim biçimleri yüzyıllar içinde kayda değer değişiklikler göstermiştir. Bununla birlikte demokrasinin birkaç farklı modeli bulunmaktadır. En önemli ayırım ise; doğrudan demokrasi ile temsili demokrasi arasındadır. Doğrudan demokrasi hükümet işlerinde vatandaşların, doğrudan, aracısız ve sürekli katılımına dayanır. Temsili demokrasi ise demokrasinin sınırlı ve dolaylı bir biçimidir. Sınırlı olması; yönetime halk katılımının seyrek ve kısa süreli olarak birkaç yılda bir oy verme davranışıyla kısıtlanmasına; dolaylı olması da halkın iktidarı kendi elleriyle kullanmayıp sadece kendileri adına hükmedecek temsilcileri seçmelerine dayanmaktadır (Heywood, 2012: 170). Hemen belirtmek gerekir ki; artık, demokrasinin “halkın halk tarafından yönetilmesi” şeklindeki klasik (doğrudan) ifadesi imkânsız bir ideal olarak düşünülmektedir. Doğrudan demokrasi, sayısal ve niteliksel bakımdan çoğul ve karmaşık modern toplumlarda uygulanabilecek bir demokrasi modeli değildir. Bu nedenle demokrasiler “temsili” bir özellik taşırlar. Yani halk, egemenliğini ve iradesini kendi seçeceği temsilcileri aracılığıyla kullanır (Dağı ve Polat, 1999: 23). Günümüzde doğrudan demokrasi uygulamalarına istisnai olarak rastlansa da temsili demokrasi modern dünyanın demokrasi modeli olarak görülmektedir. Bunun nedeni ise; doğrudan demokrasinin ancak küçük ve görece basit toplumlarda olanaklı olması, buna karşın, bu aşamanın ilerisindeki daha büyük, daha karmaşık ve farklılaşmış toplumlarda -özellikle modern toplumlarda- halkın doğrudan yönetiminin söz konusu olamayacağıdır. Bu nedenle doğrudan demokrasi yerini temsili demokrasiye bırakmak zorunda kalmıştır (Bottomore, 1987: 13). Başka bir ifadeyle; sanayileşmiş büyük toplumların günümüz şartlarında, büyüklük ve karmaşık yapıları dolayısı ile demokratik yönetim biçimlerini uygulayabilmesinin mümkün olmaması, demokrasinin yeni bir biçimini; temsili demokrasiyi yaratmıştır (Sağır, 2004: 2; Holden, 2007: 55) Bu çerçevede modern devletin meşru yönetim tarzı olan demokrasi anlayışı doğrudan değil temsili demokrasidir. Başka bir deyişle; günümüzde demokrasi uygulamalarının ve kavramsal atıfların daha çok modern ulus-devletlerle çevrelenen liberal temsili demokrasi ile özdeşleştiği söylenebilir (Sağır, 2004: 1)

Yurttaşların çoğunluğunun politik kararları, başka bir deyişle topluluğun tümünü ilgilendirecek kararları almaya yetkili olan kişilerin seçilmesine en geniş katılımı sağlayacak kurallar ve kurumlar bütünü olarak tanımlayabileceğimiz temsili demokrasi (Berktaş, 2018: 70) modelinin, tam manasıyla demokratik

olarak nitelendirilmesi için ise bazı özelliklere sahip olması gerekmektedir. Dahl (2010: 99-100; 1991: 72-73) günümüzde modern temsili demokrasinin önceki popüler sistemlerden, çağdaş ya da tarihsel diğer tüm rejimlerden ayıran özelliklerini/kurumlarını şu şekilde saymıştır:

1- *Seçilmiş Temsilciler*: Temsilciler etkin katılımın sağlanabilmesi ve gündemin kontrolünün yapılabilmesi gibi demokratik kriterleri yerine getirerek poliarsik demokrasiye hizmet etmektedirler.

2- *Özgür, Adil ve Sık Sık Yapılan Seçimler*: Bu kurum, oy kullanma eşitliğinin sağlanabilmesi ve vatandaşların gündem üzerinde nihai bir kontrol sağlayabilmesi için gerekli görülmektedir.

3- *İfade özgürlüğü*: Vatandaşların siyasi hayata etkin katılımı ifade özgürlüğüne bağlıdır. Bu yüzden de ifade özgürlüğüne sahip vatandaşlar, görüş beyan edebilme, tartışabilme ve birbirlerini bilgilendirebilme ayrıcalığını elde ederek gündemin kontrolünde de etkin rol oynayabileceklerdir.

4- *Alternatif ve Bağımsız Bilgi Kaynaklarının Varlığı*: Tek ve kontrol edilen bir bilgi kaynağının olması etkin katılımı ve bilgilendirmeyi de sekteye uğratacağından, tüm vatandaşların bilgiye erişimini koruyan yöntemlerin varlığı demokratik kriterler içinde sayılmaktadır.

5- *Kurumsal Özerklik*: Bağımsız kurumlar, vatandaşlık eğitiminin ve aydınlanmanın da kaynağıdır. Bu yüzden de vatandaşların yönetime etkin olarak katılabilmesi, kararları etkileyebilmesi bağımsız kurumların varlığına bağlıdır.

6- *Vatandaşların Dâhil Olması*: Burada çoğunluk yönetiminin sağlanabilmesi, vatandaşların dâhil edilmesi kriterine bağlıdır. Çünkü vatandaşların nihai kararlar üzerinde etkin bir konuma getirilmesi, demokrasinin güçlendirilmesi, derinleştirilmesi ve sağlamlaştırılması için, her demokratik ülkenin benimsemesi gereken önemli bir adımı oluşturmaktadır.

Temsili demokrasinin, vatandaş katılımı konusunda seçimlerin varlığına vurgu yapması, özellikle katılım mekanizmalarının yalnızca seçim dönemlerinde düşünülmesi sorunsalını da beraberinde getirmesi, temsil hakkını kullanan temsilcilerin çoğunluğun kararlarını aktif şekilde yansıtıp yansıtmayacağı eleştirilerini de beraberinde getirmiştir. Bu durum da özellikle demokrasinin meşruiyet krizi tartışmalarının hız kazanmasına neden olmuştur.

3.1 Liberal Temsili Demokrasinin Meşruluk Krizi

Liberal demokrasi sınırlı yönetim ilkesi ile halkın rızası ideali arasında denge sağlayan bir yönetim biçimidir. Onun liberal nitelikleri, hürriyetleri garanti altına almak ve vatandaşların devlete karşı korunabilmesini sağlamak için tasarlanmış, yönetimi içeriden ve dışarıdan sınırlandıran ağlarda yansımaları bulurlar. Evrensel oy kullanma hakkı ve siyasal eşitlik zemininde yapılan düzenli

yarışçı seçimler sistemi üzerine kurulu olması onun demokratik karakterini teşkil eder (Heywood, 2012: 240-241) Liberal demokrasiye yönelik bu oldukça olumlu tanım ve sayılan destekleyici özellikleri tanımın gerçekten eleştiriden azade boyutunu göstermektedir. Ancak günümüzde liberal demokrasi birçok alanda yetersiz kalmaktadır. Şöyle ki, günümüz dünyasında sosyal yaşamın ve düşünce biçimlerimizin köklü bir dönüşüm geçirmekte olduğu konusunda yaygın bir görüş birliği bulunmaktadır. Aydınlanma sonrasında gelişen modernite projesinin dünyası değişmekte; ulus devletler dünyasından küreselleşmiş bir dünyaya, sanayi toplumundan bilgi toplumuna, bilime, ahlâka ve sanata, modernist yaklaşımdan postmodernist bir yaklaşıma geçilmektedir. Yaşanan bu dönüşüm karşısında modernitenin kurumları yetersiz kalmaktadır. Bu bağlamda, yetersizliği gün geçtikçe ortaya çıkan kurumlardan biri de, klasik liberal temsili demokrasiler olmaktadır. Oluşmakta olan yeni toplum yapısının ne nitelik kazanacağını büyük ölçüde demokrasinin alacağı yeni hal belirleyecektir. Bu nedenle yaşanmakta olan dönüşüm konusunda geliştirilen düşüncelerde, demokrasi üzerindeki tartışmalar merkezi bir konuma sahip olmaktadır (Tekeli, 1999:7). Bu süreç gerçekten de artık demokrasinin yetersizliklerinin oldukça yoğun biçimde tartışıldığı bir boyuta ulaşmış durumdadır. Bununla birlikte tartışmaların odak noktasında ise en dikkat çekici alan meşruiyet krizinin ulaştığı boyuttur.

Günümüzde liberal temsili demokrasinin meşruluk krizinin boyutları şu şekilde sıralanabilir (Köker, 2008: 358-359):

- *Devlete karşı bireyin hukuk eliyle korunmasını sağlayan bireysel hak ve özgürlükler, bireyin siyasi karar alma süreçlerine katılımı ile ilgili bir açılım potansiyeli taşımasına rağmen, bunu sağlamaktan çok, bireyin kişisel (özel) alandaki güvenliğine (dokunulmazlığına) odaklanmış durumdadır.*
- *Yerleşik demokrasilerin kurumsal yapısı ve işleyişi, temsili kurumların ve bu kurumlar içinde iş gören örgütlerin (Ör. Siyasi partiler, baskı grupları) hiyerarşik, oligarşik yapıları, bireylerin siyasi süreçlere seslerini katmalarının önünde ciddi engeller olarak durmaktadır.*
- *Günümüzde yeni ortaya çıkan oluşumlar da demokratik meşruluğunun içinde bulunduğu bu krizi derinleştirmektedir. Bu yeni oluşumlar, soyut bireysel hak eşitliği anlayışına göre düzenlenmiş olan liberal demokratik anayasal devlet düzeninin, bireylerin grup aidiyetleri esasında dile getirdikleri “kollektif kimliklerin tanınması” taleplerinde ortaya çıkmaktadır.*
- *Yerleşik liberal demokrasilerde siyasi tartışma konusu yapılabilecek sorunların alanı da sınırlandırılmıştır.*

• *Liberal demokratik kurumlaşmanın içinde yer aldığı modern anayasal devletle siyaset, iyi toplum arayışlarından ziyade, devletin varlığı ve bekası ile ilgili kaygıların belirlediği bir teknik faaliyetler kümesi olarak anlaşılmaktadır.* Siyasi partiler ve baskı grupları da bu siyaset anlayışıyla bütünleştikleri ölçüde, meşruluk krizinin aşılmasına değil, deva etmesine katkıda bulunmaktadır. Çünkü varlıklarını temsili siyasetin içine yerleşmiş olduğu modern anayasal devletin bu mantığa endekslenmiş siyaset anlayışını almaktadırlar.

Sayılan bu husulardan sonra net bir biçimde söyleyebiliriz ki; modern çağın siyasal sorunları içerisinde özellikle liberal demokrasinin bahsi geçen sorunlara ilişkin çözümcül bir duruş sergileyememesi, eleştirilerin de kaynağını oluşturarak, liberal demokrasinin “meşruiyet krizi” yaşamasına sebep olmuştur. Bu durum da, demokrasinin yeni bir yol haritasına ihtiyaç duyduğu görüşlerini güçlendirmiştir. Demokrasinin, bireysel ve kolektif çıkarlar hususunda yaşadığı sorunları anlatmada yetersiz kalan geleneksel demokrasi modelleri, çözümler için yeni anlayışlar geliştirme çabalarının hız kazanmasına kaynaklık etmiştir. Bu nedenle yakın zamanda özellikle Batılı ülkelerde uygulanmakta olan klasik demokratik modele alternatif arayışlar artmıştır (Sitembölükbaşı, 2005: 144). İşte bu arayış ortamında üzerinde en çok tartışılan ve liberal demokrasiye alternatif olarak görülen modellerden biri ise müzakereci demokrasidir.

4. YENİ BİR ALTERNATİF: MÜZAKERECİ DEMOKRASİ TEORİSİ

Demokrasi, diğer yönetim biçimleri de düşünüldüğünde, hala bir ideal olarak tanımlanmakta ve değerlendirilmektedir. Tarihsel süreç içerisinde farklı anlatımlarını ve farklı modellerini gördüğümüz demokrasi, özellikle ölçek sorunlarının yaşanmasından sonra temsili sistem içerisinde uzun yıllar boyunca gelişimini sürdürmüştür. Seçmenlerin, yönetsel ve siyasal süreçlere temsilciler vasıtasıyla dâhil olduğu temsili demokrasi modeli günümüz toplumları için yetersiz kalmakta ve yeni demokrasi modellerinin gerekliliği üzerinde yoğun bir şekilde tartışılmaktadır. Liberal demokrasilerin meşruiyet krizlerinden çıkışı için farklı öneriler ileri sürülmektedir (Usta ve Akıncı, 2012: 94). Bu çerçevede günümüzde hâkim liberal söyleme alternatif niteliğinde yeni demokratik modeller geliştirilmekte, akademik düzeyde demokrasinin çok sayıda sorunu olduğu konusunda bir fikir birliği bulunmakta ve birçok teorisyen bu sorunları giderecek çare arayışındadırlar. Müzakereci demokrasi teorisi de işte böyle bir arayışın neticesinde farklı alternatiflerle birlikte, siyasal sürecin nasıl daha demokratik kılınabileceği üzerine odaklanmıştır (Bayram, 2011: 111).

Liberal temsili demokrasi eleştirilerine bir çözüm olarak geliştirilen müzakereci demokrasi, tek bir düşünceden oluşan bir teori değildir. Müzakereci teori, demokrasinin diğer modellerini de içerisine alan ve farklı bir dokunuş getirmeyi hedefleyen bir yaklaşımdır. Katılımcı demokrasi ve oydaşmacı demokrasi yaklaşımları ile birlikte gelişen müzakereci yaklaşım, demokratik ilkelerin gerçekleştirilebilir bir anlayış çerçevesinde oluşturulmasına zemin hazırlamaktadır. Bu anlayış çerçevesinde hem modern öncesi dönem demokrasi yaklaşımlarının hem de modern dönem demokrasi yaklaşımlarının temel felsefelerinden izler taşımaktadır. Müzakereci demokrasiyi bir teori olarak diğer demokrasi modellerinden ayıran ve bu yaklaşımın uygulanması için önemli başlangıç noktasını oluşturan birkaç merkezi ilke oluşturulmuştur. Bu ilkeleri şöyle sıralamak mümkündür (Ercan, Dryzek, 2015: 243-246):

- Müzakereci demokrasi normatif bir teoridir. Bu ilke, siyasetin nasıl yürütülmesi gerektiği ile ilgilidir. Müzakereci demokrasinin normatif boyutunun, teori, uygulama ve ampirik çalışma üzerinde önemli etkileri vardır. Bu yüzden de çatışma ve uzlaşma (özellikler kişisel çıkarları da kapsama) açısından, uyumlu bir yaklaşım olarak göze çarpmaktadır. Müzakereci demokrasi, üzerinde mevcut demokrasilerin ve demokratik uygulamaların analiz edilebileceği, eleştirilebileceği ve daha da geliştirilebileceği bir dizi normatif standart sunmaktadır.

- Müzakereci demokrasi, doğrulanması ya da yanlışlarının ortaya konması gereken ampirik bir sorgulama anlayışı değildir. Müzakereci demokrasi, demokratik modelin sağlanmasını yapmak (idealleştirmek ya da kötülemek) yerine, gerçek dünya uygulamalarının yorumlanabileceği, değerlendirilebileceği ve ilişkilendirilebileceği bir perspektif sunmaktadır.

- Müzakereci demokrasi, dönüştürücü bir proje olmalıdır. Müzakereci demokrasinin temel anlayışlarından bir tanesi sosyal düzenin kapsamlı bir dönüşümünü isteyen, eleştirel bir yaklaşımdır. Siyasetin çalışma şeklinin değiştirilmesi, müzakereci fikrin temel ilgi alanını oluşturmaktadır.

- Müzakereci demokrasi, kurumsal düzenlemeler için bir yöntem seti değildir. Müzakereci anlayış, küçük ölçekli vatandaş forumlarının tasarlanmasından, yöneticilerin karar alma süreçlerinin iyileştirilmesine yönelik birçok yeni ve uygulanabilir mekanizmaların sürece uyumlaştırılması gerekliliğini vurgulayan kapsayıcı bir anlayıştır.

Müzakereci demokrasi kavramı, vatandaşların eşit koşullar altında muhakeme ve kamusal tartışma şartlarını oluşturduğu, demokratik birliğin sezgisel fikrine dayanmaktadır (Cohen, 1999: 67-91). Cohen, burada müzakereci demokrasiyi "*toplu karar verme konusunda meşruiyet ve akılcılık elde etmek için gerekli bir koşul*" olarak tanımlamaktadır. Cohen için demokratik yönetimin temel

niteliği, bireylerin ortak ilgileri olan meseleler hakkında devamlı bir müzakereye girişebilecekleri bir forumun varlığıdır. Müzakere merkezi kavramdır. Katılımcıların sürekliliğini ve aynı zamanda meseleleri birbirleriyle tartışmalarını ve tartışmalara katılmaları için birbirlerine olan güveni gerektirmektedir. Müzakereci demokrasi, bir ilke olarak müzakere sürecine tam inancı ve güveni ve katılımcıların ortak bir tercihe ulaşmaları için başka bir zeminin seçilmemesini gerektirmektedir. Burada müzakere, tekdüze bir inanca veya bünyeye bağlı insanlardan ziyade çoğul aktörlerin bir biçimidir (Orum ve Dale, 2016: 132).

Müzakereci demokrasi, yalnızca demokrasi teorilerinin değil, aynı zamanda siyasal teorilerin de aktif alanını oluşturmaktadır. Bu teoride, yeni kamusal düzenlemeler ile mevcut kurumsal yapıyı güncelleştirmek, kamusal tartışmaların kalitesini arttırarak gerçek dünya siyasetini daha bilinçli hale getirmek hedeflenmektedir (Dryzek, 2000: 1-8). Müzakereci demokrasi, siyasi etkileşimlerin üretken doğasına odaklanmaktadır. Müzakereci teori sadece kolektif gücün kullanılmasına odaklanmaz aynı zamanda daha iyiye ulaşma ve disipline etme aşamalarına ulaşmayı hedefleyen akıl yürütme olgusuna da odaklanır. Müzakereci demokraside birlikte düşünme eylemi kolektif hareket edebilme yeteneği ile birleşince güç kazanmaktadır. Müzakerecinin amacı, kolektif eylemlerden daha çok ortak akıl yürütebilmenin sağlanması ve katılımcı süreçlerin inşasının tamamlanabilmesidir. Bu çerçevede toplumun temel kurumlarının özgür bir kamusal müzakere çerçevesinde oluşturulmasını öngören müzakereci demokrasi, kamusal tartışma ortamlarının da sürdürülebilir ve devamlı olmasını da tartışma eksenine eklemektedir. Bunun yanı sıra, özellikle temsili demokrasiden farklı olarak müzakereci demokrasi, kamusal müzakere olarak tüm yurttaşların katılımının sağlanması hususuna değinmektedir (Erdoğan, 2012: 27-28).

Yine müzakereci paradigmanın dikkat çeken bir diğer özelliği de; ahlak ve siyaset arayışında bir bağlantı kurmayı hedeflemiş olmasıdır. Bu modeli savunanlar, araçsal rasyonalitenin yerine iletişimsel rasyonaliteyi koyar. Siyasal tartışmayı ahlakın uygulanacağı özgül bir alan olarak sunarlar ve siyaset alanında serbest tartışma aracılığıyla rasyonel, ahlaki bir mutabakat yaratmanın mümkün olduğuna inanırlar. Bu modelde siyaset, iktisat üzerinden değil, etik ya da ahlak temelinde anlaşılır (Mouffe: 2018: 20-21).

İşte Sayılan bu temel özellikleri ile birlikte müzakereci demokrasi teorisinin temel ismi Jürgen Habermas olarak görülmektedir. Onun yaklaşımı, iletişimsel eylem teorisine dayanmaktadır. Müzakereci demokrasi gibi politik düzenlemelerin meşruiyeti, iletişimsel teoriye dayanmaktadır. Bu aynı zamanda Habermas'ın kamusal alan fikrinin de müzakerecilik anlayışının temelinde yer almasını sağlamaktadır. Habermas'a göre kamusal alan herkesin yani tüm yurttaşların

erişebildikleri ve kamuoyu oluşturabildikleri toplumsal bir alanı ifade etmektedir. Ona göre insanların bu alandaki eylemleri rasyonellik çerçevesinde şekillenmekte, insanların eylemleri rasyonellik ile uyumlu bir görünüm çizmektedir. Ayrıca Habermas, “siyasal söz söyleme” olarak nitelendirdiği kamusalılıkta, normatif eylem, stratejik eylem ve son olarak iletişimsel eylemin bulunduğunu, insanların rasyonellik bakımından eylemlerinin bu kategorilere ayrıldığını belirtmektedir. Bu eylemler içerisinde ayrı bir önem verdiği iletişimsel eylem ise, tüm yurttaşların bir araya gelip müzakere ettikleri kamusal alan davranışını ifade etmektedir (Habermas, 2004: 95). Habermas’tan farklı olarak, Arendt’in kamu alanı-özel alan olarak ayırma girdiği nokta, kamu alanının müşterek olması, özel alanın ise mülkiyeti içeren, gizli olan olarak değerlendirilmesidir. Kamusal alan, ahlaki ve etik değerlendirmeler temelinde şekillenmekte özgürlük ve saygı normları olmaksızın değerlendirilmesi mümkün olmamaktadır. Çünkü kamusal alan, özel alandan farklı olarak herkesi ilgilendiren ortak bir alanı ifade etmektedir. Bu yüzden de kamusal alanın paylaşımı bir zorunluluktur ve bu zorunluluk hem bir uzlaşmayı hem de bir çatışmayı beraberinde getirir. Arendt’e göre kamusal alan, farklılıkların ortaya çıktığı yerdir ve yurttaşlar konuşma ve eylemde bulunabilecekleri her yerde kamusal alan oluşturabilirler. Bu alan, uyumun, katılımın, eşitliğin ve güvenin olduğu yerlerde söz konusu olmakta; bu özelliklere sahip olmayan mekânlarda kamusal alandan söz etmek mümkün olmamaktadır (Arendt, 2006: 96).

Müzakereci demokrasi fikri, tartışma ve karar alma sürecine odaklanarak, vatandaş katılımının kalitesini arttırmayı ve katılım süreçlerinin yapılandırılmasını içermektedir. Bu yüzden de müzakereci bir süreçte katılım mekanizmalarının yeniden yapılandırılması sağlanarak şu ilkeler göz önünde tutulmalıdır (Weatherford ve McDonnell, 2007, 184-195):

- *Kapsayıcılık*: Katılımcı süreçlerin açık ve eşit fırsatlar olarak dizayn edilmesi gerekmektedir. Bu, konuyla ilgili tüm farklı fikirlerin aynı düzlemde değerlendirilebilmesine katkı sağlamaktadır.

- *Siyasi eşitlik*: Görüş ve önerileri dile getirirken vekil kullanılmaması, tartışmada farklı görüş ve fikirdeki kişilere eşit mesafede yaklaşılması gerekmektedir.

- *Açık fikirlilik*: Tercihler ve fikirler konusunda tartışmalar sonucunda uzlaşma sağlanabileceği, başlangıçta var olan fikirlerin de müzakere neticesinde değişebileceği anlayışı hâkim olmalıdır.

- *Şeffaflık*: Konuların gündeme gelmesinde ve konuşmacıların fikirlerini açıklamasında açıklık ve şeffaflığın hedeflenmesi; tüm bilgilerin ya da belgelerin açık fikirlilikle tartışılabilmesidir.

Müzakereci demokrasi, siyasal otoritenin dürüst ve meşru şekillerini, daha fazla bilgilendirilmiş kararları ve aktif vatandaşlığı açıklamaktadır. Otoritenin ve karar almanın meşru şekilleri, müzakereci demokrasi teorisinin kapsamlılık ilkesi üzerine kuruludur. Kapsamlılık mevcudiyet ve sesle ilgilidir: Kural olarak bütün vatandaşlar siyasal diyalog sürecine katılabilirler; onlar iddiaları ortaya koymak, sorgulamak, ihtiyaçları, değerleri ve çıkarları ifade etmek, ikna olmadıklarında karşı çıkmak ve seslerini duyurmak konusunda eşit hakka sahiptirler (Sitembölükbaşı, 2005: 150).

Müzakereci demokrasinin temelinde yer alan müzakere sürecinin temelde iki boyutu vardır. Bunlar; politik ve demokratik boyutlardır. Müzakere, ister ahlaki meseleler, isterse de kıt kaynakların toplumda dağıtılması meseleleri olsun, toplu olarak yanıtlamamız gereken sorunları çözmeyi amaçladığı için politiktir. Ayrıca, müzakere, önemli ölçüde, etkilenen tüm vatandaşları ve tüm ilgili argümanları yeterli derecede içeriyorsa ve eğer bunlar arasında en azından minimal eşitliği garanti ediyorsa, aynı zamanda da demokratiktir. Çünkü müzakereci demokrasi vatandaşların yalnızca kendilerini ilgilendiren meselelerde değil, aynı zamanda toplumu ilgilendiren meselelerde fikir yürütebilme imkânını tanıdığı için demokrasinin meşruiyet sorunsalının da önüne geçilebilmesinde fayda yaratabilmektedir (Gutman, Thompson, 2004: 4-8).

Bu çerçevede müzakereci demokrasi teorisi konusunda ülke araştırmalarına yer veren çalışmalarında Fishkin müzakerecinin meşru görünümü için sahip olması gereken temel özellikleri şu şekilde sıralamıştır (2009: 80-85):

- *Bilgi*: Katılımcılara konuyla ilgili olduklarına inandıkları makul ölçüde doğru bilgilere erişim hakkı olarak tanımlanmaktadır.
- *Dengenin sağlanması*: Bir tarafın veya bir bakış açısıyla sunulan argümanların diğer bakış açılarına sahip olanların sunduğu düşüncelerle ne ölçüde cevaplandırıldığı aşamasıdır.
- *Çeşitlilik*: Tartışmadaki kamuoyundaki ana konunun katılımcılar tarafından ne ölçüde temsil edildiği hususudur.
- *Farkındalık*: Katılımcıların argümanların değerini içtenlikle tartma derecesidir.
- *Eşit düşünce*: Kimin hangi düşüncüyü savunduğuna bakılmaksızın, fikrini ifade eden herkesin eşit derecede fırsat tanınmasıdır.

Fishkin'in modelinde müzakereci demokrasi süreci vatandaşların karar alma süreçlerine aktif katılımı olarak tasarlandığından, bu aynı zamanda doğrudan demokrasinin de bir alt kolu olarak değerlendirilmesine yol açmaktadır. Tabii burada, ölçek sorununun yaşanmasından ötürü uygulama alanı açısından çok gerçekçi olmamakla eleştirilmesini de değerlendirmek gerekmektedir.

Burada müzakerelerin taşınması gereken özellikleri başka bir açıdan değerlendirmek konunun daha iyi anlaşılabilmesine katkı sağlayacaktır. Konuyu biraz daha geniş kapsamlı olarak ele aldığımızda şunu rahatlıkla ifade edebiliriz ki; demokrasi, Yunanca; demos (halk) ve kratos (iktidar) sözcüklerinin birlikteliği olup, “*halkın iktidarı*” anlamına gelir ve *iktidarın halkın elinde olmasına* vurgu yapar (İba, 2008: 81). Bu sebeple vatandaşlar, demokrasilerde en ayırt edici unsurdur. Bu kapsamda, temsili demokrasiye alternatif olarak ortaya atılan müzakereci demokrasi kavramı, temsili demokrasinin yetersizliklerine vurgu yapıp, bütün vatandaşların yönetim sürecine aktif katılımını sağlayarak, toplumu ilgilendiren kararların bir tartışma ortamında ele alınmasının önemini vurgulamaktadır (Usta ve Akıncı, 2012: 86).

Müzakereci demokrasi teorisinin ardında yatan temel fikir, sonuçların ve etkilerin herkesçe kabul edilmesidir. Bu yüzden de aşağıda belirtilen şartları da taşınması gerekmektedir (Benhabib, 1996: 70):

- Eleştiri, görüş bildirme ve katılım konusunda herkesin eşit koşullara sahip olması,
- Belirlenmiş konulara ilişkin olarak herkesin sorgulama hakkının olması,
- Kurallar ve uygulama aşamalarına ilişkin herkesin süreç tasarımı konusunda fikir beyan edebilmesi.

Müzakereci demokrasi, diğer demokrasi formları ile kıyaslandığında, yurttaşın fikirlerine önem vermesi bakımından ön plana geçmektedir. Burada yurttaşın iradesini yansıtan uygulamaların ve söylemlerin varlığı onu diğer seçeneklerin bir adım ötesine taşımaktadır. Müzakereci demokrasinin, diğer rakiplerine oranla avantaj sağladığı iki ana unsur bulunmaktadır: İlki, müzakereci demokrasi, siyasi davranışların gerekçelendirilmesi gerektiğine önem vermez. Çünkü vatandaşların hayat görüşleri ve ahlak anlayışları sadece zamana ve toplumsal mekâna bağlı olarak değişmez; değişim müzakereci bir mücadeleye bazen birbirini tamamlayan ama çoğu kez birbiriyle çatışan siyasi öngörü ve iddialara ilişkin karşılıklı verilen ödüllere de bağlı olabilmektedir. İkinci olarak, müzakereci demokrasinin avantajı, demokratik müzakere sonucu elde edilmeleri koşuluyla başka demokrasi yaklaşımlarıyla bağdaşır olmasıdır. Müzakere sonucu vatandaşlar bir tür mükemmeliyetçi bir demokrasi kurmaya karar verebilirler (Gutman, 1999: 481).

Müzakereci demokrasi modelinde katılım önemli olduğundan, katılımcıların sürece ilişkin önyargısının bulunmaması rasyonelliğin sağlanmasında büyük bir etken olmaktadır. Burada, siyasal sorunların çözümünde tartışma yolu ile akılcı savların ortaya atılması başlangıç noktasını oluşturmakta; katılımcıların eşit şartlar

altında önerilerde bulunarak en iyi savı seçmesi ile devam etmektedir. Bu aşamada vatandaşların herhangi bir baskı altında olmadan eleştiride bulunabilmeleri, her birinin fırsatlar açısından eşit haklara sahip olması sürecin başarılı bir görünüm çizmesinde önem teşkil etmektedir. Katılımcıların, diğer katılımcıların fikirlerini etkileyici konumda olmaması, belli önerileri reddetme ve benimseme aşamalarında tehdit edecek pozisyonda bulunmamaları gerekmektedir. Çünkü amaç bir uzlaşmanın sağlanmasıdır, tartışmalar neticesinde kolektif bir yargıya varabilmektir (Young, 1999: 176).

Müzakereci demokrasi temelde katılım, kamusal alan, görüşme ve diyalog kavramları üzerinden şekillendiğinden, özellikle karar alma süreçlerinin meşruiyetinin sağlanmasında avantajlı bir konuma sahiptir. Fakat teorik olarak ideal hedeflere sahip olmasına rağmen uygulamada istenilen etkiyi veremeyeceği konusunda eleştirilere sebep olmuştur. Bu yüzden, müzakereci teorinin eleştirisi genellikle gerçekleştirilebilirliği ile ilgilidir. Teoride uygun görünse de gerçekte ütopyik olarak değerlendirilmektedir (Mouffe, 1999: 748-755).

Müzakereci demokrasi, yanlış ya da hatalı olarak değerlendirilmemekte sadece uygulamaya aktarılma aşamalarında istenileni vermeyeceği endişesini taşımaktadır. Burada müzakere neticesinde alınacak kararların gerçekleştirilebilir projeler olmama ihtimali, katılımın fiziki mekân aşamasının oluşturulamaması, alınan kararların herkesin fikrini yansıtmayacağı endişesi, müzakereci teorinin riskleri arasında sayılmaktadır. Aynı zamanda her fikrin gerekçelendirilmesi gerekliliği, düşünceleri yeniden gözden geçirme ve revize etme zorunluluğu müzakereci demokrasinin sorunlar yaşamasına sebep olmaktadır (Mouffe, 1999: 750-760).

5. SONUÇ

Elimizde hangi demokrasi uygulamasının ya da kuramının daha faydalı olduğunu net bir biçimde ölçebileceğimiz bir ölçü aleti bulunmadığına göre; kesin bir biçimde en doğrusunun hangisi olduğuna dair bir ifade kullanmamız mümkün değildir. Her toplumun kendine özgü sosyo-ekonomik, hukuki, vb. koşulları bulunmaktadır. Hatta daha da öte bu koşullar da değişmekle birlikte zamanın ruhuna göre de toplumların öncelikleri ve talepleri değişebilmektedir. Bu noktada yapacağımız değerlendirmeler ancak belli bir dönemi ve belli koşulları saklı tutarak gerçekleşmektedir. Bu nedenle hali hazırda devam eden demokrasi modelleri üzerindeki tartışmaları içerisinde hangisinin tam olarak ideal bir yaklaşım olduğunu söylememiz mümkün değildir. Ancak bunun yanı sıra net olarak söyleyebileceğimiz husus ise, demokrasinin temel şartının, insanların, insanlık haysiyetlerine yakışır şekilde yaşayabilecekleri yegâne hükümet şeklinin demokrasi olduğunu içselleştirerek kabul etmeleri olduğudur. Böylece *demokrasiyi*

hava, yiyecek, içecek gibi hayatın vazgeçilmez bir parçası haline getirmek için gösterilecek çaba bu yönetim şeklinin hayata geçmesini sağlayacaktır (Karpaz, 2017: 534). Bu nedenle elbette ki siyasal süreçlerin demokratikleştirilmesi konusundaki çalışmaların, katkısının yadsınmaması gerekirken, diğer taraftan yine demokrasinin en temel ilke ve teamüllerinin de önemi unutulmamalıdır.

Katılım ve yönetimde pay elde edebilme müzakereci demokrasinin önemli göstergeleridir. Burada katılımın varlığı, kamu politikalarının alınmasının ve uygulanmasının meşruiyetini sağlayan bir faktör olarak değerlendirilmektedir. Hem bilgilendirmenin sağlanması hem de şeffaflığın ortaya konulabilmesinde vatandaşın daha aktif olarak davranabilmesinin önünü açmaktadır. Müzakereci görüşün a- değer çoğulculuğu, b- yalnızca değerler değil aynı zamanda çıkarlar çatışması, c- usulcü ve birlik oluşturma tarzında çoğulculuğu öngören özelliklerinin varlığı, ortak yararın ve katılımın önemine vurgu yapmaktadır. Katılımcı olarak bireyin, önceden belirlenmiş iradesinden ziyade, müzakereler sonucunda oluşmuş iradesinin meşruiyetine atıf yapmaktadır. Çünkü bireylerin müzakereler neticesinde bilgilenmesi, bilgiyi paylaşması, kararların daha kolay benimsenmesine, içselleştirilmesine katkı sağlamaktadır. Bu çerçevede müzakereci demokrasi teorisinin, gerek temel argümanları gerekse temel ilkeleri siyasal süreçlerin demokratikleştirilmesi bakımından oldukça önemli katkılar sağlayacağı açıktır.

Liberal temsili demokrasinin karşılaştığı krizlerle başa çıkabilmenin bir yolu olarak müzakereci demokrasi önemli bir hat oluşturmaktadır. Özellikle vatandaşların yönetimden yönetime geçiş sürecinde, paydaş olarak değerlendirilmesi ve güçlendirilmesi anlayışı müzakereci demokrasi ile çok daha gerçekleştirilebilir bir boyuta ulaşmaktadır. Bu amaçla müzakereci demokrasi, temsili demokrasinin olumsuzluklarının giderilmesinde güçlü bir alternatif olarak değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Arendt, H. (2006). İnsanlık Dururumu: Seçme Eserler I. İletişim yayınları, İstanbul.
- Bayram, A.K. (2011), “ Topluluk, İktidar İlişkileri, Birey ve Müzakereci Demokrasi”, Liberal Düşünce Dergisi, S: 61-62: 111-120.
- Beetham, D. (2014). Demokrasi ve insan hakları. 2. Baskı. Ankara: Liberte Yayınları.
- Benhabib, S. (1996). Toward a Deliberative Model of Democratic Legitimacy. S. Benhabib (Ed.). Democracy and Difference: Contesting the Boundaries of Political. Princeton University Press. 67-94.
- Berktaş, F. (2016). Politikanın Çağrısı, 4. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.
- Berktaş, F. (2018). “Liberalizm: Tek bir Teorik Pozisyona İndirgenmesi olanaksız bir İdeoloji”, 19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler, 10. Baskı, (der. H. Birsen Hekimoğlu Örs), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Bottomore, T. (1987). Siyaset sosyolojisi. (Çev. Erol Mutlu). Ankara: Teori Yayınları
- Cohen, J. (1999). Müzakereci Demokraside Usul ve Esas. S. Benhabib (Ed.). Demokrasi ve Farklılık Siyasal Düzenin Sınırlarının Tartışmaya Açılması içinde. İstanbul: Demokrasi Kitaplığı, 140-167.
- Dağı, İ.D. ve Polat, N. (1999). Demokrasi ve insan hakları el kitabı. Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayını.
- Dahl, A. R. (1991). Modern political analysis, Fifth Edition, Prentice-Hall, Inc. New Jersey.
- Dahl, A. R. (1993). Demokrasi ve eleştirileri. (Çev. Levent Köker). Ankara: Yetkin Basımevi.
- Dahl, A. R. (2010). Demokrasi üzerine, 2.Baskı. (Çev: Betül Kadioğlu). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Demir, N. (2010). “Demokrasinin temel ilkeleri ve modern demokrasi kuramları”. Ege Akademik Bakış Dergisi, 10(2): 597-611.
- Dryzek, J. (2000). Deliberative Democracy and Beyond: Liberals, Critics, Contestations. Oxford University Press, New York.
- Duverger, M. (1986). Siyasi partiler. 2. Basım. (Çev. Ergun Özbudun). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Ercan, S., Dryzek, J. (2015). The Reach of Deliberative Democracy. Policy Studies. 36:3. 241-248.
- Erdoğan, M. (2012). Müzakereci Demokrasi ve Sınırları. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Yıl:11 Sayı: 22, s. 25-43
- Fishkin, J. (2009). When the People Speak: Deliberative Democracy and Public Consultation. Oxford University Press.
- Giddens, A. (2008). Sosyoloji. İstanbul: Kırmızı Yayınları
- Guttman, A. (1999). Deliberative Democracy and Majority Rule. H. H. Koh ve R. Slye (Ed.). Deliberative Democracy and Human Rights içinde. New Heaven: Yale Press.
- Habermas, J. (2004). Kamusal Alan, M. Özbek (Ed.). Kamusal Alan içinde. İstanbul: Hil Yayınları, 95-102.
- Heywood, A. (2012). Siyasetin temel kavramları, (Çev. Hayrettin Özler). Adres yayınları: Ankara.
- Holden, B. (2007). Liberal Demokrasiyi Anlamak, (Çev. Hüseyin Bal). Liberte Yayınları: Ankara.
- İba, Ş. (2008). Anayasa hukuku ve siyasal kurumlar. 2. Baskı. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Karlıtekin, Selim, (2017) “Demir Kafesin Ardından Mumford’u Okumak”, *İnsanın Durumu*, (İçinde). Mumford, Lewis, Açılım Kitap, İstanbul.
- Karpat, H. K. (2017), Türk Demokrasi Tarihi Sosyal Kültürel Ekonomik Temeller, 9. Baskı, Timaş Yayınları: İstanbul.

- Kışlalı, A.T. (1984). “Eski Yunan’da demokrasi ve demokratik düşünce”. *Amme İdaresi Dergisi*, 17(1): 63-77.
- Kışlalı, A. T. (1995). Siyasal çatışma ve uzlaşma. 3. Baskı. Ankara: Ğmge Kitabevi.
- Köker, L. (2006). Seçim sistemleri ve siyasi çoğulculuk demokratik meşruluk açısından bir değerlendirme. *Anayasa Yargısı*, 23: 199-210.
- Köker, L. (2008), *Demokrasi, eleştiri ve Türkiye*, Dipnot yayınları: Ankara.
- Mouffe, C. (1999). *Deliberative Democracy or Agonistic Pluralism?*. The John Hopkins University Press.
- Mouffe, C. (2018). *Siyasal Üzerine*, 4. Baskı, (Çev. Mehmet Ratip). İletişim Yayınları.: İstanbul.
- Okandan, R. (1977). *Amme Hukukumuzun anahatları, Türkiye“nin siyasi gelişmesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını.
- Orum, A. M., Dale, J. (2016). *Siyaset Sosyolojisi: Günümüz Dünyasında İktidar ve Katılım*. Say Yayınları, İstanbul.
- Popper, K. R. (2015). *Hayat problem çözmektir bilgi tarih ve politika üzerine*. (Çev. Ali Nalbant). Yapı Kredi Yayınları: İstanbul.
- Sartori, G. (2014). *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*, (Çev. Tunçer Karamustafaoğlu ve Mehmet Turhan), Sentez Yayıncılık: Bursa.
- Sitembölükbaşı, Ş. (2005). Liberal Demokrasinin Çıkmazlarına Çözüm Olarak Müzakereci Demokrasi. *Akdeniz İ.İ.B.F Dergisi*. 139-162.
- Taşkın, A. (2011), “Platon’un demokrasi paradoksu, Popper’in Yorumları ve Türkiye’de Demokrasi Tartışmaları, *Kaygı*, 16: 61-73.
- Tekeli, İ. (1999). “Önsöz”, *Katılımcı Demokrasi, Kamusal Alan ve Yerel Yönetim*. (Haz. Hasan Bülent Kahraman, E. Fuat Keyman, Ali Yaşar Sarıbay). Demokrasi Kitaplığı, İstanbul: Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Yayını.
- Topakkaya, A., Özyürek Şahin, B. (2015). “Sakıncalı rejim demokrasi: Platon-Aristoteles örneği”. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*. 20:191-210.
- Usta, S., Akıncı, A. (2012). “Müzakereci demokrasilerde sivil toplum kuruluşlarının rolü”. *PARADOKS Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 8(2): 83-98.
- Uygun, O. (2015). *Devlet teorisi*. 2. Baskı. İstanbul: XII Levha Yayıncılık.
- Weatherford, S., McDonnell, L. (2007). *Deliberation with a Purpose: Reconnecting Communities and Schools*. S. Rosenberg (Ed.). *Deliberation, Participation and Democracy: Can the People Govern?* İçinde. Palgrave Macmillan, New York. 184-210.
- Yayla, A. (2015). *Siyaset bilimi*. Ankara: Adres Yayınları.
- Young, I. M. (1999). *İletişim ve Öteki: Müzakereci Demokrasinin Ötesinde*. S. Benhabib (Ed.). *Demokrasi ve Farklılık, Siyasal Düzenin Sınırlarının Tartışmaya Açılması* içinde. İstanbul: Demokrasi Kitaplığı Yayınları. 174-195.